

Marcu Gabinschi

**VARIANTE TEMPORALE ALE UNEI LIMBI.
CAZUL LIMBII EBRAICE**

Abstract. The paper is aimed at refuting the idea of Israeli Hebrew being another language than classical Hebrew. The facts adduced show that the phonologic changes opposing the former to the latter reduce the redundancy of the texts, but, due to the small number of homophonizations and to different contexts, as a rule do not interfere with their comprehension. As a contrast, it is emphasized that such a continuity would not be possible, if Ashkenazic pronunciation, with its displaced stress, qualitative vowel changes etc. had been adopted for modern Hebrew, in which case there would really be two languages instead of one. Based on more facts the author also rejects some bizarre statements presenting modern Hebrew even as a non-Semitic language.

Keywords: Hebrew, Semitic, classical, modern, redundancy, continuity.

După cum este demult recunoscut, atât în lingvistică, cât și în viața de toate zilele, o limbă există de obicei în câteva variante, mai mult sau mai puțin deosebite una de alta. Se constată existența variantelor **locale** (cunoscute ca dialecte, subdialecte, graiuri etc.), a celor **sociale**, a celor **profesionale**, dar și a variantelor **statale**, în acest caz aplicându-se și noțiunea de limbi **policentrice**, dintre care cele mai bine studiate ca atare sunt engleza, spaniola, portugheza, franceza, germana ș.a.¹

Totuși deși existența variantelor (în mai multe sensuri) unei limbi e fapt demult recunoscut, nu întotdeauna există claritate în această problemă, dacă într-un caz concret avem de a face cu variantele unei limbi sau cu limbi diferite. Ca să aducem doar câteva exemple dintre cele mai cunoscute ajunge să menționăm doar sârba și croata, italiana și corsicana ș.a. sau cele trei idiomuri dacoromanice suddunărene (aromâna, meglenita și istroromâna) etc.

Varierea unei limbi în timp pune câteodată și ea probleme analoge. Astfel, pe de o parte, este unanim recunoscut că, de exemplu, latina și o limbă romanică, deși diacronic

¹ Mai sus a fost vorba de limbi naturale, materne în prezent sau în trecut. Cateodată însă ca variante ale unor limbi sunt privite calchierile, cu materialul lor, ale altor limbi, calchieri efectuate în scopuri didactice, dar devenite ulterior niște limbaje religioase artificiale, care nu au fost nici odată materne pentru nimeni. Așa este ceea ce se numește în sens strict „ladino”, rezultatul calchierii cu mijloacele spaniolei vechi a limbii ebraice (de care e vorba mai jos), creată în Evul Mediu ca mijloc didactic și rămasă ca limbaj liturgic (să nu se confunde cu același cuvânt „ladino”, întrebuițat acum incorect ca denumire a limbii sefarde, adică a iudeospaniolei, în genere).

identice (altfel spus, reprezentând una și aceeași diaglosă) sunt limbi diferite, ca și, în cadru monoetnic, bunăoară, franceza veche și cea nouă, germana veche, medie și nouă etc. Primul semn al acestei stări de lucruri este necesitatea traducerii textelor vechi în limba nouă. Pe de altă parte însă, nu întotdeauna există o părere unanimă dacă două sau mai multe etape de dezvoltare ale unei limbi demonstrează variantele ei sau limbi diferite. Astfel, dacă greaca veche și cea nouă prezintă pentru toți două limbi sincronice diferite, nu există unitate de păreri în problema dacă greaca nouă populară (demotică) și greaca puristă arhaizantă (katharevousa) sunt o limbă sau două, caz în care criteriile univoce sunt într-adevăr greu de găsit din cauze obiective.

În această problematică se încadrează și cazul limbii ebraice, caz analog cu cele ale altor câtorva limbi din cauza existenței ca limbă literară pe parcurs de trei milenii, însă tot odată, un fenomen sui-generis ca o limbă ce a încetat odată să fie maternă dar, peste un timp de cel puțin 1 500 de ani, a fost rematernizată. Cazul nu are paralele în istoria limbilor (încercările de a rematerniza alte câteva limbi, cum sunt cea cornică din Anglia și cea coptă din Egipt, nu au avut succes).

După cum știm, ebraica se atestază ca limbă maternă de la secolul XIII sau XII î.Hr. (primul text literar fiind „Cântecul Deborei” din Vechiul Testament, încheiat prin sec. II î.Hr.) și până cel târziu sec. V d.Hr. După aceea ebraica a continuat să existe ca limbă scrisă (liturgică, literară, în special poetică, oficială), dar și orală (inclusiv ca mijloc de comunicare dintre diferite comunități evreiești), însă nefiind limbă maternă. Rematernizarea ei s-a început în Palestina la sfârșitul secolului XIX, iar în primul deceniu al secolului XX, exista de acum prima generație vorbitoare de ebraică, iar maternă. Tot atunci în diferite țări au apărut cursuri de ebraică ca limbă străină vie (nu ca una veche sau liturgică), iar în 1914 la ea a trecut chiar Institutul Politehnic din Haifa. Toată istoria acestei renașteri a limbii, socotită mult timp „moartă”, eveniment fără precedente, datorat în primul rând eforturilor vizionarului E. Ben Iehuda (1858-1922) și a urmașilor lui, e bine cunoscută, de aceea nu avem nevoie s-o descriem.

Este clar că nici o limbă, existând atâtea secole (e vorba de mai bine de trei mii de ani) nu poate să rămână neschimbată. Se pune însă problema dacă schimbările care s-au produs într-un anumit răstimp duc la apariția unei limbi noi (cum este, de exemplu, o limbă romanică apărută din latină sau germana nouă dezvoltată din cea medie) ori, dimpotrivă, apare doar o deosebire de tipul celor existente, bunăoară, dintre româna cronicarilor sau clasicilor și cea din zilele noastre, caz în care nicidecum nu poate fi vorba de două limbi diferite.

În cazul limbii ebraice s-a pus deci problema dacă ebraica biblică și cea rematernizată este sau nu este una și aceeași limbă.

Deși predomină părerea că acestea sunt doar două varietăți ale uneia și aceleiași limbi, câteodată se exprimă și părerea contrară că ar fi vorba de două limbi diferite, lăsându-se de înțeles, în special celor puțin cunoscători ai situației, că aici ar exista relații de felul celor dintre greaca veche și cea nouă sau ceva asemănător¹. Acest punct de vedere

¹ În limba rusă, la această impresie contribuie lipsa termenului adecvat, cum e „ebraică”, „Hebrew”, „hébreu” etc., spunându-se „древнееврейский язык” pentru antichitate și „иврит” pentru epoca modernă, din care cauză a spune „современный древнееврейский язык” ar fi o catahreză.

e prezentat uneori ca o inovație științifică. Așa făcându-se, accentul se pune pe faptul că ebraica rematernizată a fost însușită de către primii ei purtători de la oamenii pentru care ea nu era maternă. Altfel spus, acești ultimi o vorbeau cu accent străin, care s-a transmis noilor vorbitori nativi ca o trăsătură de substrat. Ca cel mai însemnat substrat de acest fel e indicată de regulă limba idiș, ai cărei purtători au jucat rolul cel mai însemnat în restabilirea Statului Israel (vezi, de ex., [1]).

Acest factor este într-adevăr real, deși, nici pe departe, unicul, iar exagerându-se rolul lui se ajunge uneori la afirmații de-a dreptul absurde, de exemplu cum că ebraica modernă nici n-ar fi o limbă semită!

O totalizare pe această temă (deși publicată mai demult) se conține în articolul special al lui F. Díaz Esteban din 1970 [2], care nu susține aceste puncte de vedere (vezi, p. 375 urm.), dar îi prezintă pe unii adepți activi ai lor (cum sunt E. Ullendorf ori N. B. Rosén). Același punct de vedere îl susține, oricât ar fi de straniu, renumitul orientalist sovietic I. M. Diakonov, cf.: „Trecând timpul, ebraica se schimbă tot mai mult, și «urmașul» ei contemporan, *ivritul* trebuie privit ca o limbă aparte” [3, p. 140], articol despre ebraică; de notat că în articolul despre ivrit din aceeași enciclopedie așa ceva nu se afirmă [4, p. 170].

În total, prezentările ebraicii vechi și a ivritului ca pretinse două limbi nu lipsesc, ele însă nu ating scopul pentru care sunt făcute, precum reiese cel puțin din următoarele.

Mai întâi de toate se cere subliniat faptul că apartenența genealogică a unei limbi se stabilește în baza originii exponenților morfologici, prin excelență categoriali, și a fondului lexical de bază. Cât privește ebraica, e absolut clar pentru oricine o știe că toți exponenții ei categoriali, anume ai genului, numărului, stării (absolută sau construită), determinării, posesiei (care, la rândul său se exprimă la diferite genuri, persoane și numere) la nume, ca și exponenții aspectului (deveniți ulterior ai timpului), diatezei, modului, persoanei și numărului la verb sunt toate de origine pur semită și identici cu cei din antichitate. Așa sunt și formanții tuturor celor șapte tipuri structurale ale verbului (binianim), ca și fondul lexical de bază (dar și o mare parte a altui lexic, inclusiv cel derivat, format prin afixe tipice semite, cum sunt în special difixul și transfixul).

Anumite deosebiri de limbă biblică au apărut în fonetică, sintaxă, precum și în lexic, acesta de la urmă îmbogățindu-se mereu în concordanță cu cerințele diferitor epoci.

În fonetică¹, ebraica modernă (chiar dacă facem abstracție de felul de a vorbi al evreilor orientali, la care fonemática antică s-a păstrat mai bine) s-au petrecut următoarele schimbări principale. A dispărut distincția dintre vocalele lungi și scurte, unele cuvinte devenind omofone, de ex., ceea ce e scris cu literele *kaf* și *lamed* însemnând „tot” și *kof*, *vav* și *lamed*, însemnând „sunet, voce”, sună la fel ca *kol*, ușor distinse în context (iar relevându-se deosebirea se poate pronunța în cel de-al doilea caz un *q* gutural). Tot așa au coincis într-un /s/ fonemele redade prin literele *samech* și *sin*, dar în acest caz e greu de găsit o pereche minimală (cf. chiar denumirea acestei litere *sin* și *sin* „China”).

¹ Din motive tehnice transcrierea și transliterarea de mai jos sunt simplificate. Prin *ch* notăm sunetul rusescului *x*.

Nu se respectă de obicei deosebirea dintre cele două ocluziuni glotale, notate prin literele *alef* și *ayn*, cf. resp. 'or „lumină” și 'or „piele” sau 'armon „palat” și 'armon „castan(ă)”, ușor distinse în context și ele. Iar însăși ocluziunea (de ambele feluri) se deosebește ușor de lipsa ei: cf. *lir'ot* „a vedea”, *lir'ot* „a paște” omofone în pronunțare, deosebite de *lirot* „a trage, a împușca”.

Unele permutări au avut loc în sfera literelor grupului *begadkefat*, adică a celor cu câte două variante de pronunțare, cu explozie și fără. S-a păstrat distincția dintre [b] și [v], dintre [k] și [ch], ca și dintre [p] și [f], iar [g], [d] și [t], scris ca *tav*, se pronunță peste tot fără variere (variantele odată fricative ale fonemelor, notate ca β, δ, γ, de tipul alofonelor spaniole, resp. [b] [d] [g] au dispărut, ca și varianta fricativă a lui [t] notat ca *tav*. În acest fel s-au omofonizat cuvintele ca, de ex., *kol* și *qol* (vezi mai sus), dar și cele ce se deosebesc în scris doar prin literele *kav* și *het* (cf. *machar*, resp. „a vândut” și „mâine”) și *tav* și *tet* (cf. *tik* resp. „servietă” și „un fel de copac”). Numărul unor asemenea omofonii e mic, deosebirea sensurilor fiind indicată prin contexte (ca o paralelă se poate aduce, de exemplu, omofonizarea, într-o mare parte a Americii Latine, a fonemelor spaniole /s/ și /θ/, coincizând în pronunțare cuvinte ca *abrazar* „a îmbrățișa” și *abrasar* „a arde”, *casa* „casă” și *caza* „vânătoare”, *cocer* „a coace” și *coser* „a coase” ș.a.). Cazuri analoage se pot aduce și din alte limbi, însuși fenomenul omofoniei fiind unul glotic general.

Sub același raport trebuie adusă în discuție geminarea consoanelor: cf. cel puțin cele șapte tipuri structurale de verbe: *kal* sau *nif'al*, *pi'el*, *pu'al*, *hif'il*, *huf'al* și *hitpa'el* care se identifică ușor fără notarea geminării consoanelor (ca și a lungimii vocalelor)¹.

Prin urmare, în evoluția de la ebraica biblică s-a m i c ș o r a t r e d u n d a n ț a textelor, dar inteligibilitatea lor s-a păstrat, ceea ce nu abolește identitatea uneia și aceleiași limbi în ambele cazuri.

Ceea ce contribuie în mod deosebit la identitatea ebraice biblice și a celei moderne ca o singură limbă este păstrarea locului accentului.

Acest lucru poate fi relevat bine prin contrast. Căci nu degeaba E. Ben Iehuda a ales ca modelul ebraice vii moderne varianta ei orientală (sefardă), nu cea a vorbitorilor de idiș (deși din aceștia el însuși făcea parte), de la care a luat doar distincția dintre /s/ și /ʃ/. Idișul, precum se știe, s-a individualizat în Evul Mediu ca o ramificare a germanei, din care cauză accentul și la pronunțarea cuvintelor ebraice s-a permutat spre începutul lor. Din această cauză versurile scrise în ebraica așkenază (chiar făcându-se abstracție de schimbările fonematice, care și ele îngreunează înțelegerea) nu apar ca versuri: ori în ele cuvintele poartă accent impropriu, ori versurile trebuie traduse în ebraica apropiată la maximum de cea antică.

În același mediu au survenit și alte schimbări, anume prefacerea lui *tav* fricativ în *s*, dar și a lui [a] lung, dar uneori și *a* celui scurt, tonic în [o] în idișul de nord și [u]

¹ De notat că, de exemplu, în rusa contemporană, geminarea prescrisă de normă, dacă nu e la joncțiunea morfemelor, nu se respectă în vorbirea unei părți mari a purtătorilor limbii. Așa este în cuvintele *группа*, *колонна*, *оперетта* ș.a. În alte cazuri însă și norma e ambiguă (ca în *программа*, *телеграмма*, *принцесса*, *баронесса* ș.a.).

în cel de sud, iar a lui [o] tonic, respectiv în [oi] și [ei]. Așa, textele ebraice, deși scrise peste tot la fel, au devenit, fiind citite de vorbitorii idișului, practic ininteligibile pentru cei ce (ca sefarzii) erau deprinși cu pronunțarea păstrată în Orient. Pentru ilustrare putem aduce câteva ebraisme din idiș, cunoscute și vorbitorilor de limbă rusă din locurile în care idișul a fost odată pe larg întrebuițat (cum sunt Chișinăul și în special Odesa). De ex., ebr. *mișpachá* „familie” devenit la așkenazim *mișpúche*; *chalomót* „vizuri”, în idiș *chaloimás* „vorbe goale”, *bekiúr* „în scurt”, în idiș *bekițer* „(hai) repede”; *ktivá* „scriere”, în idiș *ksíve* „răvaș, bilețel”; *pariț* „om destrăbălat”, în idiș *púriț* „boer mare, om cu aere” etc. Se înțelege, dacă ebraica ar fi rematernizată pe această bază, ea ar fi (chiar omografă cu cea antică) practic neînțeleasă în vorbire pentru purtătorii variantei ei celei mai apropiate în pronunțare de ebraica antică. În acest caz într-adevăr ar trebui să se constate existența a două limbi ebraice, cea antică și cea modernă (cum sunt, de exemplu, greaca veche și cea nouă). Dar acesta nu e cazul.

Cele spuse sunt suficiente (fără să aducem detalii mai particulare) ca să afirmăm că fonetica nu permite să privim ebraica antică și cea modernă ca două limbi diferite.

Un precedent edificator al acestei calificări îl constituie cazul, foarte bine cunoscut, al limbii latine.

Aceasta, precum știm, încetând să fie o limbă maternă, prin secolul VI (căci se prefăcuse în diferite limbi romanice) a continuat să se întrebuițeze pe larg ca limba administrației, a bisericii, a științei, a literaturii culte, dar și a celei populare, cum a fost poezia vaganților, a căror *Gaudeamus igitur* o cântăm și acum. Totuși concomitent cu schimbările din sintaxă, s-a modificat și fonologia, dispărând ceea ce fusese propriu latinei clasice, adică distincția de vocale lungi și scurte (nepăstrată în nici o limbă romanică), ca și diftongii *ae* și *oe*, aspirația din grecisme ș.a. Iar îmbinările *ce*, *ci*, *ge*, *gi* fiecare țară romanică le pronunță ca și în cuvintele moștenite de limbile romanice respective. Totuși această latină persistă ca limba bisericii catolice, dar și, în scris, a filologiei clasice¹ (nemaivorbind de alte sfere²) până în zilele noastre. Dar în lingvistică nu se consideră, nici pe departe, că în acest fel în locul latinei ar fi apărut limbi diferite postlatine (în afară de cele romanice), adică nu există îndoieli că în toate cazurile de acest fel avem de a face cu latina, nu cu diferite alte limbi. Cu alte cuvinte, dacă la latina diferitor epoci s-ar aplica aceleași criterii pe care le promovează negatorii identității limbii ebraice (antică și israeliană modernă, vezi mai sus), ar reieși că în locul latinei din diferite epoci există câteva limbi diferite. Nu este însă așa: latina nu a dispărut, ci a devenit mai puțin redundantă ca expresie (pe când, dimpotrivă, transformarea ei în alte limbi

¹ Putem cita un articol al filologului clasic B. Maslov din Sankt-Petersburg din anul 2008 despre greaca veche, publicat în latinește.

² De notat că în vremea celui de-al Doilea Război Mondial au fost traduse de urgență din latină în rusă operele renumitului chirurg N. I. Pirogov. (Singur am învățat latina de la profesorii din Odesa care pronunțau lat. *ce* (*cae*), *ci* ca *ye*, *yu* din rusă, pe urmă am învățat la Leningrad pronunțarea *ke*, *ku*, iar mai târziu am aflat că la Chișinău aceleași îmbinări se pronunță ca *ce*, *ci* din română. Cam tot așa le pronunță și Radio Vatican vorbind în latină, în care nu auzim nici vocale lungi și nici scurte (este pronunțarea italiană a latinei).

e manifestată de apariția limbilor romanice). Adică în cazul latinei, unificată în perioada clasică și variată local în epocile posteroare, avem tot odată și **variarea temporală** în cadrul unei limbi ce-și păstrează unitatea, neîmpiedicată de această variere.

Un caz analog este folosirea slavonei (după ce încetase de a fi limba bulgară veche) ca limbă liturgică, ramificată în câteva redacții (rus. „изводы”). Până și pe aria dacoromână se foloseau două redacții ale ei: cea ucraineană în Moldova și cea din Muntenia, cu variantele bulgară și sârbă. Dar se consideră că acestea au fost doar adaptări naționale a singurei limbi odată bulgară veche, nu diferite limbi slave.

Printre faptele de ordin fonetic a mai figurat și aceea că în ebraica modernă predomină pronunțarea graseiată a lui /r/, care, în vorbirea neîngrijită câteodată se și omite, ca în *aiti* în locul lui *raiti* „am văzut” [2, p. 174]¹. Această graseiere este într-adevăr pe larg răspândită, dar nu este unica pronunțare a lui /r/ ebraic. Oricum însă, ea nu schimbă, chiar spre deosebire de omofonizările descrise mai sus, fonematica limbii: cf. bine cunoscuta graseiere din franceză, germană și alte limbi (iar în portugheza braziliană /rr/ se pronunță des ca /h/ german), ceea ce schimbă de loc identitatea sau genealogia lor.

În ceea ce privește gramatica, nici ea nu permite să vedem în ebraica antică și cea modernă limbi diferite. Însăși Biblia este o culegere de opere scrise pe parcursul a aproximativ o mie de ani, și în diferite genuri literare. Din această cauză limba ei nu poate să fie unificată ca stil (din bogata literatură pe această temă vezi, de exemplu, [6, p. 125-131]). Cu atât mai puțin aceasta se poate aștepta de la ebraică incluzând perioada mișnaică (cea postbiblică din vremea când era încă limbă vorbită, cam până în sec. II al erei noastre). Deja în Mișnă întrebuițarea lui *vav* consecutiv (care cu vocalizarea *va* comunica formei de imperfect sensul de trecut, iar cu *ve* dădea formei de perfect sensul de viitor, deseori imperativ) a rămas ca figură stilistică, sistemul verbal nemarcat prin *vav* trecând la schema tipologic obișnuită (dominantă și acum) de trecut-prezent-viitor. Iar ca procedeu narativ *vav* consecutiv este viu și în vremea noastră.

Acum în limba vorbită exponenților obiectivali conjuncți de pe lângă verb li se preferă ligaturile prepoziției *et* cu pronumele personale, ceea ce se consideră o deosebire importantă a ebraice moderne de cea antică. Dar deja în Facerea, II, 3, citim *vaykadéš otó* „și l-a sfințit”. Iar formele posesive ale substantivelor, mai ales în expresiile de tipuri pe larg întrebuițate, nu au fost înlocuite prin sintagmele atributive în *šel* (un analog al romanicului *de*), ci au distribuit cu ele sfera de întrebuițare, *šel* fiind preferat în limba vorbită. În mod analog, sintagmele atributive bisubstantivale cu același *šel* predomină în limba vorbită, pe când în stilurile mai înalte se preferă „status

¹ Cât despre provenirea acestui /r/ graseiat din substratul idiș despre care vezi [1; 5, p. 11] (în care ea este tot răspândită, însă nu obligatorie), aceasta este explicația cea mai plauzibilă, dar la ea se cere făcută următoarea observație. Se prea poate că graseierea exista deja în ebraica antică care odată a constituit substratul germanei evreiești (vezi [1, p. 222-223]), devenită pe urmă idiș (deși tot așa o evoluție a avut loc și în însăși germană). E greu de spus dacă această reflectă în faptul că în ebraică nu se geminează /r/, la fel ca și cele patru foneme guturale.

constructus”, obișnuit în primul rând în îmbinări stabile de cuvinte (de ex., *bet sefer* „școală” sau *sde te'ufa* „aerodrom”). În toate cazurile de acest fel nu are loc sărăcirea limbii, ci stratificarea mijloacelor ei de exprimare, în special în plan stilistic.

Se înțelege, limba întrebuințată în atâtea epoci și în circuitul altor limbi de civilizație n-a putut decât să experimenteze influențe din partea lor. Aceasta privește în special sintaxa. Și dacă în cursul secolelor structurii biactanțiale obișnuite în stilul narativ de tipul VSO i-a fost preferată cea de tip european SVO, prima s-a păstrat totuși ca procedeu stilistic. În schimb nu s-au schimbat tipurile sintagmelor atributive de tipul „substantiv + adjectiv” și „substantiv + substantiv”. În genere, chiar varierile în cadrul modelelor sintactice de acest nivel sunt obișnuite până și într-o limbă a unei singure epoci. Astfel, în rusa standard verbul predicat nu se pune la sfârșitul propoziției: cf. titlul filmului în stil neutru *Как Горбачев пришел к власти*, dar în stil popular e altfel: cf. filmul *Как царь Петр арапа женил*. Iar un limbaj foarte deosebit de rusa standard este cel al bălinelor, ale căror particularități nu este posibil să le enumerăm pe toate aici: cf. cel puțin aspectul nedesăvârșit în locul celui desăvârșit (de ex., *говорил таковы слова*), formele verbale frecventative (ca *суживал, хаживал*), formele scurte ale adjectivelor (ca în *золот стул*), particulele relevatoare (ca *-от, -ет, -то, -та*), pronumele atone ca *мя, ты* ș.a.m.d. și câte și mai câte varieri ale cuvintelor concrete. Prin urmare, dacă gramatica ebraice biblice ar fi privită ca una deosebită de a celei moderne, apoi după același criteriu s-ar putea vorbi și de gramatica rusei bălince, tot ca a unei limbi aparte¹. În măsură mai redusă același lucru s-ar putea spune despre limbajul bisericesc al rusei, reactivizat în ultima vreme, în relațiile lui cu rusa standard. Dar și în această ultimă există deosebiri de nivelul celor în discuție. Astfel, participiile active, nelipsite din limbajele cultivate, practic nu se întrebuințează în limba vorbită (se înțelege, dacă nu e vorba de substantivatele lor lexicalizate, ca *ведущий, провожающие, отъезжающие, трудящиеся* ș.a.m.d.).

Concluzia din toate aceste fapte este aceea că limbile, în special cele cu o lungă tradiție literară, trebuie privite ca totalități de limbaje uneori deosebite simțitor unul de altul.

Ce e drept, negația prin ebr. *lo*, inițial adverbial, a formelor de prezent (ca în *ani lo oved* „nu lucrez”, nu prin particula negativă conjugată, ca în *eneni oved*) este consecința reinterpretării tipului *oved* din participii în forme de prezent, ceea ce este o influență a limbilor europene (în stilurile reglementate se menține însă construcția cu *en*). Iar modelul *yeş li et ha-bayit* „am casă” este mai degrabă pur și simplu o contaminare incorectă a două construcții corecte, în care caz greu s-ar putea vedea un prototip imitat străin. Tot așa, dacă acum e la modă să se spună, de ex., *ioter tov* „mai bun” cu exponentul comparativului *ioter* permutat în antepoziție, asta nu se datorește deloc vreunei greutate de a spune *tov ioter* pentru vorbitorii unei limbi europene de substrat (cu atât mai puțin pentru vorbitorii nativi).

¹ E o trăsătură destul de originală a rusei. De exemplu, româna nu cunoaște atâtea particularități ale poeziei populare care ar putea constitui obiectul unei gramatici speciale (sunt puține fenomenele ca, de exemplu, imperfectul invariabil după număr la persoana a treia).

În schimb, și în ebraica modernă sunt obișnuite construcțiile originale corecte, necunoscute limbilor europene care au influențat-o. Cf. tautologiile de tipul *kol'iș va'iș* „orice om” (textual „orice om și om”) sau îmbinările cu infinitivul exprimând sensurile lui „lucrează mult”, „se scoală devreme”, „învață bine” ș.a., care, traduse textual, ar suna ca resp. „mulțește a lucra”, „devremește a se scula”, „binește a învăța”. Nu au fost înlocuite nici vechile formații (cu sens gerunzial și altul) paraverbale, adică neavând toate trăsăturile necesare nici ale verbului, nici ale numelui, greu de tradus textual în limbile europene (formații în care abundă textul biblic).

Precum am mai spus, se păstrează bine structura verbului din șapte tipuri („biniane”), deși deja în antichitate caracterul lor era nu numai flexionar, ci și derivativ (vezi mai sus și despre păstrarea tuturor categoriilor morfologice).

În sfârșit, în ceea ce privește lexicul, folosirea pe larg a fondului lui moștenit este în afara oricărei îndoieli. În acest scop a fost folosit la maximum tot lexicul Bibliiei, a Talmudului și a altor surse vechi, atât utilizându-se cuvintele gata, cât și formându-se pe baza lor o mulțime de cuvinte noi pentru toate necesitățile vieții moderne. Afixarea ebraică (difixe, transfixe, sufixe, prefixe) satisface pedepplin aceste necesități. În comparație cu unele limbi europene ebraica apare ca o limbă mai puristă, alăturându-se sub acest raport limbilor greacă, ungară sau finlandeză. De acest lucru se poate convinge oricine ar asculta (chiar fără să înțeleagă) emisiunile ebraice în care ar observa un număr evident scăzut de internaționalisme. Lexicul ebraic modern e cu mult mai băștinaș comparativ cu epoca mișnaică, când era împânzit cu grecisme și latinisme inutile. În privința acesta munca lexicologilor israelieni e analoagă cu cea a promotorilor purificării altor limbi (cf. curățirea limbii bulgare de turcisme, a celei ungare de internaționalisme, a înșeși limbii turcești de arabisme și iranisme, în măsura în care aceste împrumuturi au fost considerate inutile).

Tot odată se înțelege că folosirea pe larg a lexicului băștinaș pentru denotarea realiiilor moderne înseamnă *eo ipso* dotarea cuvintelor lui cu un strat de sememe noi, dar și derivarea proprie de neologisme. În acest fel nu poate decât să se schimbe planul conținutului vechiului fond lexical (un analog grăitor în acest sens este folosirea lexicului antic pentru nevoile vieții moderne în limba greacă). Însăși împrumutul lexicului străin sau crearea lexicului propriu din surse interne nu schimbă genealogia limbii, adică, oricare ar fi, de exemplu, lexicul limbii bulgărești, ungurești, turcești etc., ele rămân respectiv, o limbă slavă, turcică, finougriică etc. Tot așa ebraica mișnaică era limba semită, deși cu planul expresiei parțial desemitizat în sfera nondefinitorie. Dar nici modificarea modernă a planului conținutului lexicului băștinaș nu schimbă genealogia limbii. De aceea ni se prezintă ca fiind cu totul inconsistente tezele lui H. B. Rosén ca promotor al ideii „indoeuropeismului” limbii ebraice, teză bazată pe faptul că lexicul ei modern este semit doar în planul expresiei, dar occidental în planul conținutului, deoarece volumul sensurilor cuvintelor s-a schimbat sub influența europeană. În același sens figurează și prefixele *bi-*, *pre-*, și faptul că verbelor de stare (cf. rom. *a înverzi*) li se preferă îmbinările cu „a fi” + adjectiv [2, p. 375-376]. Așa clasifică H. B. Rosén limba ebraică luând ca bază structura purtătorilor ei „conceptuală occidentală”, definită inițial de necesitățile lexicului. Acest criteriu de clasificare a limbilor este de-a dreptul straniu.

Așa, de exemplu, nici malteza n-ar fi o limbă semită (ori, poate, ar fi semită din cauza multiplelor împrumuturi italiene exprimând noțiuni moderne ?), nici ungara, finlandeza, estona și altele n-ar fi limbi finougrice? Iar limbile mici iranice din Pamir n-ar fi limbi indoeuropene... Lucrul e cu atât mai mult de mirare, că însuși H. B. Rosén este autorul unuia din cele mai bune cursuri de ebraică în ambele varietăți. Cf. titlul „Manual de ebraică israeliană. Cu o introducere în limba clasică” [7, 400 p.]. Credem deci că „indoeuropenismul” ebraice este rodul unui epataj¹. Acest „indoeuropenism”² poate fi găsit în epoca globalizării moderne într-o mulțime de limbi de origini cu totul diferite.

Totodată, e de relevat că planul conținutului ebraice moderne nu e chiar atât de „indoeuropenizat” cum uneori se afirmă. Astfel, în mai multe cazuri fiecărei sememe a unei semanteme din fondul lexical european modern îi corespund câte două sau trei cuvinte ebraice diferite. Așa este, de exemplu, pentru „clasă” în sensul lui didactic, în cel social, în cel sistematic sau pentru „operație” în sensul lui medical, cel militar, cel economic etc. Până și cele două prefixe internaționale *bi-* și *pre-* (vezi mai sus) au demult în ebraică echivalente băștinașe, resp. *du-* și *trom-*, de ex., *du-lṣoni* „bilingv” sau *trom-mahpchani* „prerevoluționar”.

Cât privește faptul că ebraica nouă, fiind o limbă rematernizată, s-a dezvoltat în întregime pe substrat (deși el însuși la rândul său fusese bazat pe substratul băștinaș, ebraic și aramaic), acest fapt nu este hotărâtor în evoluția ebraice. Cultivarea ei asiduă timp de multe secole când nu era maternă (să ne amintim de poezia clasică ebraică medievală din Spania, Italia și Orient) a asigurat o continuitate suficientă pentru unitatea limbii, înțeleasă în diferite varietăți ale ei din trecut pentru purtătorii ei contemporani. Cu titlu de contrast putem invoca limbile etiosemitice, bazate doar parțial pe substratul cușitic, dar care le-a îndepărtat mai mult, decât au făcut cu ebraica substraturile ei, de prototipul semit (cf. cel puțin postpunerea verbului, antepunerea adjectivului, o mare parte a radicalilor nebăștinașe în vechiul lexic de bază etc.). Totuși semitismul limbilor etiosemitice nu se pune la îndoială.

Așadar, ebraica nouă este, în afara oricărei îndoieli o limbă semită, iar manifestările ei, cea inițial maternă, cea nematernă³ și cea rematernizată, trebuie calificate ca *v a r i a n t e t e m p o r a l e* ale ei. Criteriul cel mai de nădejde al acestei calificări este următorul. În cazul limbilor vechi și noi e necesară traducerea textelor vechi în limba nouă, ca, de exemplu, din greaca veche în cea nouă, din germana medie în cea contemporană etc. Dimpotrivă, din ebraica biblică sau medievală (ca și din rusa bălinelor în cea standard) nu este nevoie de traducere, iar în stilul lor se scrie, pe înțelesul vorbitorilor de rând, în anumite genuri și acum.

¹ De altfel însuși H. B. Rosén scrie în prefața cărții sale: „Aspectul literaturii ebraice israeliene este așa că înțelegerea ei nu este posibilă fără cunoștința perfectă a acelor fenomene ale limbii clasice care se descriu în carte în legătură cu selecțiile din Biblie” [7, p. VI], aceste selecții fiind mereu prezente în manual.

² În [2, p. 375] este citată și părerea asemănătoare subiectivă a lui E. U. Ullendorf, pe care însuși F. Díaz Esteban nu o susține, reafirmând semitismul ebraice.

³ Ca să denotăm ce este ebraica modernă față de cea veche ni se pare reușit termenul „modificație”, vezi [4, p. 170].

Referințe bibliografice

1. М. И. Занд, *Идиш как субстрат современного иврита*, в: Семитские языки, Москва, «Наука», 1965, с. 221-245.
2. F. Díaz Esteban, *Tensiones en el hebreo contemporáneo*// Sefarad, XXX (1970), p. 366-381.
3. И. М. Дьяконов, *Древнееврейский язык*, в: *Лингвистический энциклопедический словарь*², Москва, БРЭ, 2002, с. 140-141.
4. И. Ш. Шифман, *Иврит*, в: *Лингвистический энциклопедический словарь*², Москва, БРЭ, 2002, с. 170.
5. А. Ю. Айхенвальд, *Современный иврит*, Москва, «Наука», 1990.
6. Ф. Ш. Шапиро, *Древнееврейский язык-иврит*, в: Ф. Шапиро, И. Гури, Б. Подольский, А. Соломоник, *Очерки истории иврита*, Тель-Авив, Иврус, 2000, с. 110-141.
7. Н. В. Rosén, *A textbook of Israeli Hebrew. With an introduction to classical language*², Chicago-London, University of Chicago Press, 1969.

Institutul de Filologie
(Chișinău)